

Posudek na disertační práci

Martin Čížek: Vojensko-politické aspekty sovětské invaze do ČSSR v srpnu 1968. FSV UK 2013, 245 s.

Práce Martina Čížka se znovu vrací k analýze důvodů, jež vedly k srpnové intervenci vojsk Varšavské smlouvy. Činí tak v zásadě na již dříve vytýčeném půdorysu: Bylo rozhodnutí intervenovat vedeno obavami o postupující rozvrat vládnoucího systému v Československu a snahou komunistický režim zachránit a umožnit jeho novou konsolidaci? A dočasné/trvalé rozmístění sovětských vojsk na území Československa jen jakýmsi bonusem, který umožnil změnit stávající vojensko-strategickou situaci ve střední Evropě ve prospěch SSSR? Anebo naopak, bylo trvalé umístění vojsk a změna této situace dlouhodobým sovětským cílem sama o sobě a zásah do vnitropolitických poměrů v Československu jen vhodnou záminkou a kamufláží takové operace? A Moskvě se tedy „pražské jaro“ hodilo či je dokonce sama pomáhala vyprovokovat?

Martin Čížek argumentuje ve prospěch druhého výkladového schématu. Jeho práce je rozdělena do pěti kapitol, úvodu, závěru a obsahuje poměrně rozsáhlé dokumentační přílohy. V první a druhé kapitole se zabývá postavením ČSLA v rámci Varšavské smlouvy před rokem 1968, sovětskými vojenskými plány, v nichž absence sovětských jednotek na československém území byla značným problémem a sovětskou snahou rozmístit na území Československa jaderné zbraně a jejich nosiče, spolu s omezeným kontingentem vojsk. Třetí kapitola je věnována politickým turbulencím v Československu v letech 1967 a 1968, především s ohledem na armádu. Čtvrtá, nejrozsáhlejší kapitola, je věnována přípravě a provedení srpnové intervence. Pátá potom vytvoření střední skupiny vojsk na československém území a dopadům nové situace na ČSLA.

Práce Martina Čížka po mém soudu rozsahem, způsobem a kvalitou zpracování, stylem vyhovuje nárokům na disertační práce a **doporučuji ji k obhajobě**. Přesto mám řadu otázek či pochybností, jež by měl autor během obhajoby přesvědčivě vysvětlit.

1. Autor se s mnohem větší jistotou pohybuje v čistě vojenských aspektech svého tématu. Tam, kde vysvětluje politické souvislosti, popouští příliš uzdu vlastní imaginaci a předkládá velmi zkratkovité soudy. Jeden příklad za všechny: kapitola 3 argumentuje, že smyslem změn na přelomu roku 1967/8 bylo nahradit v politických a vojenských funkcích ty československé představitele, kteří dlouhodobě oponovali sovětským plánům na rozmístění vojsk na území státu (zjednodušeně místo Novotného a Lomského Dubčeka a Dzúra). Hned na počátku 4. kapitoly se už bez dalšího uvede, že tato nová (Sověty spoludosažená) skupina byla vůči sovětským plánům ještě méně vstřícná a že se tedy Moskva rozhodla připravit vojenskou operaci.

2. V úvodu autor stručně charakterizuje prameny, jichž užívá. Jde ovšem spíše o popis edic, fondů, souborů rozhovorů než o analýzu a vyhodnocení relevance jednotlivých typů pramenů pro vlastní výklad. Upozorňuje sice, že s výpověďmi pamětníků je třeba zacházet

s velkou opatrností, ve vlastním textu ale rozsáhlé citace z rozhovorů s bývalými čsl. generály uvádí - bez jakéhokoli pokusu o jejich kritiku – jako významný argument ve prospěch své interpretace. Zcela chybí pasáž o metodicko-teoretických východiscích práce.

3. Autor se opírá o relativně úzký okruh stávající literatury. Některé práce sice v seznamu literatury uvádí, ale v zásadě s nimi nepracuje (Luňák) či se vůči jejich interpretaci nijak nepokouší vymezit (Pauer, Kural-Mencl, Československo roku 1968). Jiné neuvádí vůbec (např. nejnovější práce G. Bischofa týkající se postoje USA během československé krize).

4. Možná by stálo za to, kdyby se byl autor pokusil prověřit a doložit svou interpretaci i z jiných perspektiv než jen na základě tradičního výkladu, jak Moskva vnímala vojensko-strategickou situaci ve střední Evropě v padesátých a šedesátých letech. V kapitolách 2 a 3 podává M. Čížek přesvědčivý a detailní výklad, proč pro sovětské válečné plánování absence sovětských jednotek a jaderných zbraní na území Československa představovala tak značnou potíž. Nebylo by ale vhodné tento (už několikrát analyzovaný a popsáný) aspekt doplnit právě analýzou nové strategické situace, tak jak vznikla po roce 1968? Nebylo by vhodné podrobit pozornějšímu zkoumání postoj USA a západu a nespokojit se jen závěrem, že jim na „pražském jaru“ a Československu celkem nezáleželo? Nebyl si tedy Washington vůbec vědom onoho druhého (a podle autora hlavního) rozměru sovětského rozhodování a jednání v roce 1968? A podobně, neuvědomoval si vůbec Dubček a spol. tento význam sovětského tlaku a záměrů? Zjednodušeně, neměl by být více analyzován jejich postoj, který tedy místo alternativy umístění dvou sovětských divizí a pokračování „obrodného procesu“ vedl k umístění pěti divizí, návratu před leden a ke zkáze jejich vlastních politických kariér?

5. Autor má jistě pravdu, když uzavírá, že definitivní rozřešení otázky, proč Sověti rozhodli v roce 1968 provést přes všechna negativa, jež to sebou neslo, vojenskou intervenci, umožní až přístup k zatím nedostupným dokumentům (snad) uloženým v ruských archivech. To ale přece neznamená, že prozatím je možné ignorovat dokumenty, jež už k dispozici máme. A takové dokumenty dokládají, že Moskva (a její domácí pomahači) byla na jaře a v létě 1968 přede vším znepokojena dalekosáhlou a akcelerující demontáží komunistického systému v Československu a jednala ve snaze zajistit jeho přežití (abych parafrázoval autorova slova: provedla intervenci, aby zajistila znovuzavedení cenzury). Bylo by vůbec možné, aby do dokumentů uložených dnes v archivech německých, polských či maďarských nepronikl ani náznak úvahy o tom, že uvažování a rozhodování vedení KSSS je vedeno vojensko-strategickými a nikoli politickými ohledy? S tím je třeba se také argumentačně vypořádat.

Ještě jednou shrnuji, že obhajoba v tomto případě musí být důkladná a autor by měl naznačené poznámky přesvědčivým způsobem komentovat.

9. května 20123

Oldřich Tůma